

նոյն մաշուած, աններդաշնակ, անհոգի լարն է որ կը հնչեցնէ: Մտիկ ըրէք հիմայ իր «Կեանքի նպատակը».

Ես պիտի ձգտեմ կեանքիս ընթացքում—

Դէպի մնայուն, յաւիտենական...

Հաճոյք ու գգուանք, սիրոյ հեշտութիւն—

Տեւում է միայն ուղիդ մի վայրկեան:

Կ'ուզէ՞ք ապացոյց բանաստեղծի «դէպի մնայուն, յաւիտենական» ձգտումին—բանաստեղծութիւններու հատորը:

Եթէ պ. Թաւարբէգեանը աճապարած չըլլար և իր մտածումը հաստեցնելէ, իր լեզուն, ոճը, բացատրութիւնները յղկելէ, ճոխացնելէ, դաշնակաւորելէ յետոյ միայն հրապարակ իջնէր, գուցէ յաջողէր մեղի տալ ըիչ ու շատ աջող երգեր: Օրինակ, հետեւալ ոտանաւորին մէջ, հակառակ իր անտանելի ձեւին և արուեստի աչք ծակող թերութիւններուն՝ կայ յղացումի ինքընատպութիւն.

Ինչպէս մոգերն արեւելքում
Տեսան աստղ մի նորածին
Ու նորանով անշուք այրում
Գտան մանուկ Յիսուսին,
Այդպէս էլ ես, երբոր տեսայ
Չնաշխարհիկ քո աչեր,
Իսկոյն, սիրելիս, հասկացայ,
Որ դու պիտ լինես իմ սէր...

Պ. Թաւարբէգեանի բանաստեղծութիւններու ընթերցումով այն ընդհանուր տպաւորութիւնը կ'ունենանք թէ հեղինակը տակաւին շատ անփորձ, անպատրաստ և տաղաչափութեան արուեստին բոլորովին անծանօթ է: Երեւակայեցէ՞ք ինչ աստիճան միամիտ է, որ չէ վարանած այս տեսակ նախադասութիւն մը ղետեղելու «նկատուած վրիպակներ»-ու տակ.

«Իսկ եթէ պատահեն այլ սխալներ՝ խնդրում եմ ընթերցողները ուղղեն»:

ԶԱԻՆ

Հ. Համբարձումեան՝ «Անհունի էջերում»: Ս.-Պետերբուրգ, 1904, դիմն է 60 կողմ:

Պ. Հ. Համբարձումեանը հրատարակել է ոտանաւորների մի բաւական ստուար ժողովածու՝ բաղկացած 134 երեսից, «Անհունի էջերում» տարօրինակ վերնագրով: Անհունի էջեր... արդեօք ի՞նչ է նշանակում դա մարդկային սովորական լեզուով

—անշուշտ միայն ինքը հեղինակը կը հասկանայ իր գրքոյկի վերնագիրը և ոչ մեզ նման հասարակ մահկանացուները, որոնք «հպարտ չեն անհուն» պ. Համբարձումեանի նման և որոնց համար չէ գրուած ըստերևոյթին գրքոյկը: Սակայն մեզ թւում է, որ ինքը պ. Համբարձումեանն էլ չէ կարող պարզ բացատրել այդ մշուշապատ, եթէ չասենք անմիտ վերնագիրը: Կան մի քանի դժբախտ բառեր հայոց լեզուի մէջ, որոնց կարծես վիճակուած է անվերջ նահատակուել, և «անհուն»-ը այդ բառերից մէկն է: Ամենայն համարձակութեամբ և առանց խղճահարուելու նա կոխում է այդ բազմաչարչար խօսքը ամեն տեղ, ուր և պատահի, — «անհունի էջերը», «ես հպարտ եմ անհուն», «անհունի ասփերից», «անհուն է առաքաստը հոգուս», «կարօտել է անհուն ճշոյում է անհուն», «փորձութեամբ անհուն», «ես անհուն եմ կըքով», «անհունից էլ աւել ես հպարտ եմ»... և այս բոլորը, բացի վերնագրից, մի ոտանաւորում միայն... Արդեօք սա նըշան չէ, որ պ. Համբարձումեանը անհուն (իր նման ասենք) յանցանք է գործում այն լեզուի դէմ, որով գրում է:

Սակայն վերնագրի անաշուղ ընտրութիւնը և «անհուն» ու այլ բազմաթիւ բառերի անտեղի գործածութիւնը գուցէ կարելի լինէր և՛ ներել հեղինակին, եթէ նրա ոտանաւորներն աւելի շնորհալի ու հասկանալի լինէին և աւելի միտք պարունակէին իրանց մէջ, քան վերնագիրը: Դժբախտաբար այդ էլ այդպէս չէ:—Բառեր, բառեր, անթիւ, անհամար, անկապ, կուտակուած իրար վրայ, բարձրացած իրար թիկունք, խառնուած խճողուած իրար հետ, և սակայն քիչ, շատ քիչ, միկրոսկոպիական չափով միտք—ահա պ. Համբարձումեանի ոտանաւորները, մինչդեռ լաւ ոտանաւորի մէջ քիչ խօսում են և շատ բան ասում: Ահա մի նմուշ պ. Համբարձումեանի բառերի տարափից.

Կ Ա Յ Ծ Ա Կ Ն Ե Ր (երես 12)

Սեւաթոյր, խտացած,
Վշտածոր—վշտածին,
Կնճոռոտ—կսկծոտ,
Մշտալուռ ամպերի
Ցաւ-արիւն կամարում
Շանթահար-զալարուող,
Հրաբուդիս—բոցավառ,
Լեզուածեւ—պսպղուն,
Ու երկին ու եթեր,

Ու տարերքը ճեղքող,
Ողջունչ—կատաղի
Կրակէ կայծակներ,—
Որ իբրեւ բնութեան,
Ճշմարտի զօրաւոր
Վեհապանծ—փառահեղ,
Անսահման—անսասան
Վսեմ-լոյս—յաղթանակ,—
Եւ իբրեւ փառաւոր,
Մտքից-վեր, ոյժից-վեր
Անսահման—անկուար
Գեղեցկի յղթութիւն,—
Ոգու-պէս, հոգու-պէս
Ճախրելով մեզաւոր
Սին-ունայն աշխարհի
Դժնաշունչ երեսին,—
Տապալում էք, այրում
Ժէ՛ռ ու քար, չար-խաւար,
Ու կեանքեր, ու սրտեր...
Դալարուէք, բռնկուէք
Անասլատ ու զժոխք
Կրծքիս տակ, հոգուս մէջ...
Ու զարնէք, ու փշրէք,
Ու անհետ կործանէք
Վշտի ժայռը սրտիս...

Սա բանաստեղծութիւնն է, պ. Համբարձումեան, այլ շատախօսութիւն:

Սակայն այս կծու ճշմարտութիւնն ասելով հեղինակին՝ մենք ամենեւին միտք չունենք վհատեցնելու նրան, ոչ.—նրա գրքոյկի մէջ կան մի քանի ոտանաւորներ,—եւ իսկապէս քննում ենք գրքոյկը այդ մի քանի ոտանաւորների պատճառով— որոնք ցոյց են տալիս, թէ մի օր, երբ պ. Համբարձումեանը կը հասունանայ աւելի, քան այժմ, այն ժամանակ զուցէ կը կարողանայ կարողալու արժանի ոտանաւորներ գրել.—պ. Համբարձումեանի մէջ կայ մի փոքրիկ կայծ, մի փոքրիկ շընորհք, և այդ երևում է այն հաղուազիւտ ըոպէներում, երբ նա չէ փաթաթւում նիցջեականութեան կեղծ քղամիդով, չէ համարում իրան «անյաղթ, անհուն, անհունից էլ վեր», չէ ցնդաբանոյթ կայծակի, շանթի և որոտի լմասին, այլ բաց թողած անհունի փէշերը՝ իջնում է վայր—երկիր, խօսում է իր սրտին մօտ ցաւերի մասին, խօսում է ամենքին հասկանալի լեզուով,

ինչպէս օրինակ՝ հետեւեալ ոտանաւորի մէջ, որ մեր կարծիքով,
փոքրիշատէ աջողուածներէց մէկն է.

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻՆ

Ինձնից երգես ուզում, երգ խնդուն, վառվռուն,
Բայցես ինչը երգես քեզ համար...
Ես ծնուած եմ հեռու, ու անմէր, ու անտուն,
Սուգ մրուր եմ ըմպել անդադար...

Կրծքիս տակ ես սնել եմ ըղձեր ու տենչանք,
Իսկ ձեռիս ունեցել թուլութիւն...
Ինձ օտար է եղել աշխարհի միշտ բերկրանք,
Ինձ նեղել է յաճախ զերութիւն...

Նւ ամեն մի հնչիւն լսրիս տխրամած
Միշտ անձուկ ու վշտոտ է երգում...
Ա՛խ, եղբայր, տես, չորս կողմն է դաժան, մոայլուած,
Ողջ աշխարհն է ողբում ու սղում...

Տես, պայծում է որոտ, որոտի յետեւից,
Նւ որքան են թօշնում ծաղիկներ...
Օ՛ր, որքա՛ն վառ յոյսեր ու տենչանք բերկրալից
Սին-խոնաւ գերեզման են մոել...

Ի՞նչ երգեսես խնդուն, քնարով իմ տխուր,
Նրբ որ վիշտն է հսկայ, եւ անհուն են ցաւեր...
Ի՞նչ երգեսես ուրախ, երբ աշխարհը հանուր
Այդքան պարզ է սղում օր-գիշեր...

Դժբախտաբար այսպիսի ոտանաւորներ միայն մի քանի հատ կան «Անհունի էջերում»-ում, իսկ միւսները պատահեկական-երիտասարդական դառանցաւորներ են, կեղծ, հուս, անմարս, տենդային, հիւանդոտ և, որ ամենից աւելի վատն է, չափազանց ինքնապաշտ ու յաւակնոտ...

Մեր կարծիքով պ. Համբարձումեանը սխալուել է՝ շտապելով տպագրել իր ոտանաւորների ժողովածուն: Մի-երկու տարուց յետոյ, երբ նա նորից կը թերթէր իր ոտանաւորները, հաւատացած ենք, կը համոզուէր, որ նրանց ահագին մեծամասնութիւնը տպագրելու բաներ չեն. երկրորդ և աւելի մեծ սխալը գործել է հեղինակը՝ կցելով գրքոյկին մի վերջաբան,

որ ամբողջովին ինքնագովութիւն է և... հայհոյանք գրախօս-
ների դէմ. յամենայն դէպս այդ վերջաբանը մի վերին աստի-
ճանի անվայել և անպատկառ գրութիւն է, որ պատիւ չէ կա-
րող բերել աւելի ևս պ. Համբարձումեանի նման «Անհունի
էջերում» սաւառնող մի «բանաստեղծի»...

Ա. Մ.

Օմար Խայեամի «Քառեակներ», քննական ուսումնասիրութեամբ մը.
պարսկերէն ընագրէն թարգմանեց Գ. Փառնակ. Փարիզ, 1904.

Պարսկական գրականութիւնը բոլոր միւսիւման ազգաց մէջ
եղել է և մնում է ամենաբեղմնաւորը. եթէ կայ մի գրականու-
թիւն, որ նոյն բարձրութեան վրայ կանգնած լինէր, դա
կլասիկական արաբականն է անշուշտ. սակայն և այս գրակա-
նութեան մեծ ներկայացուցիչները եղել են պարսկական ծա-
ղումից: Պարսիկը իր մտաւոր արտադրութիւններով մի պատ-
կառելի բարձրութեան վրայ է գտնուում՝ համեմատած իր դը-
րացի արիական կամ մոնղոլական ծագում ունեցող ազգերի
հետ. թէև շատ անգամ քաղաքականապէս ենթարկուել է նրանց
ազդեցութեան, բայց մտաւորապէս միշտ տիրապետող տարր է
հանդիսացել արևելքում: Նա մշակել է գիտութիւնները, պատ-
մագրութիւնը, իսկ բնլետրիստիկան, մասնաւորապէս բանա-
ստեղծութիւնը հասցրել է մի որոշ կատարելութեան. այս վեր-
ջինիս մէջ, ինչպէս հայելիում, արտացոլանում է պարսկի ճը-
կուն, դիւրաթեք, սրամիտ հոգին, նուրբ ըմբռնողութիւնը և
կայտառ երևակայութիւնը: Եւ այս բանաստեղծութիւնը իբրև
մի անսպառ աղբիւր դարերից 'ի վեր սնունդ է մատակարա-
րել այլազան միւսիւման ազգերին սկսած Խնդուից մինչև
Վոսիփորի ափերը, և պարսկերէն քաղցրահնչիւն մուղիկալ լե-
զուն դարձել էր Առաջաւոր Ասիայում այն, ինչ որ էր Եւրոպա-
յում Ֆրանսերէն լեզուն XVIII դարում:

Բազմաթիւ են պարսիկ բանաստեղծները. ամեն շահ, աս-
մեն աւատական իշխան, մինչև անգամ և հարուստ կալուածա-
տէր իրան պարտք և պատիւ էր համարում բանաստեղծների
մեկնապարհ դառնալու: Ղազնէվի հարստութեան ամենամեծ ներ-
կայացուցիչ՝ Սուլթան-Մահմուդի պալատում հովանի և ապաստան
էին գտել չորս հարիւր բանաստեղծ: Բայց այս բանաստեղծ-
ների շատերի երկերը դարերի ընթացքում անհոգութեան կամ
մոլեռանդ տգիտութեան զոհ դարձան, ուրիշները մնում են
դեռ, բայց ձեռագիրների մէջ և թագնուած զանազան անկիւն-
ներում: Իսկ այն, ինչ որ հրատարակուել է արևմուտքում կամ